УДК 811.161.2: 811.112.2

М. Р. Ткачівська,
Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника, м. Івано-Франківськ

КОЛОРАТИВ «ROT» ПРИ ХАРАКТЕРИСТИЦІ ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ

У статті дається характеристика колоратива rot, що позначає зовнішність та емоційний стан людини, здійснюється його словотвірний та семантичний аналіз. Розглядаються ознаки із різною інтенсивністю забарвлення, які мають широку реалізацію не тільки у прямому значенні, але й у метафорах, аналізується вплив інтенсифікаторів, що визначають ступінь вияву ознаки.

***Ключові слова**: колір, червоний, зовнішність людини, інтенсифікатор.*

В статье дается характеристика колоратива rot, обозначающего внешность и эмоциональное состояний человека. Осуществляется его словообразовательный и семантический анализ. Рассматриваются признаки с разной интенсивностью окраски, которые имеют широкую реализацию не только в прямом значении, но и в метафорах, осуществляется анализ влияния интенсификаторов, определяющих степень проявление признака.

***Ключевые слова**: цвет, красный, внешность человека, интенсификатор, эмоциональное состояние.*

The article provides the characteristics, word-building and semantic analyses of the colouring device «rot» that denotes both the appearance and emotional state of a person. It also examines features with different colouring intensity which are widely used not only in the direct sense but in metaphors as well. It analyses the influence of the intensifiers which help to determine the level of a certain feature expression.

***Key words:** colour, red, appearance, intensifier, emotional state.*

Увесь оточуючий нас світ – це кольорова гама стійких та змінних барв, які слугують природі як засіб виживання (яскравість рослинного та тваринного світу з метою продовження роду, наближення кольорової гами тіла до забарвлення навколишнього середовища як засіб самозбереження тощо). Людина як частина природи теж обирає для себе тактику захисту та самозбереження, а також можливості бути поміченою чи непоміченою у суспільстві за допомогою кольорового маскування.

Людина завжди приділяла увагу своїй зовнішності. Залежно від можливостей та умов середовища, в якому перебувала, рівня розвитку країни, в якій жила, вона прагнула до вияву своєї ідентичності. Сьогоднішній крок часу, як ніколи досі, дає більшій частині суспільства шанс на самовиявлення. Крім інтелектуальних виявів, людина може кристалізувати свій стиль, виточувати штрихи свого смаку, виліплювати свою зовнішню оболонку, щоб поруч із отриманими у спадок рисами своєї подоби, вирізнятися від інших своєю індивідуальністю. Для виокремлення себе з-поміж інших чималу роль відіграють кольори, за допомогою яких можна висловлювати свої емоції, настрій, почуття, або ж замаскуватися. Найдивовижнішим є те, що оточення людини не завжди може впізнати, чи колір, який людина обирає для себе є черговою ширмою неприступності, чи її «кольоровою» епістолою до оточуючих як носій важливої інформації.

Існують різні чинники, які впливають на вибір кольору. Наприклад, прагнення до виразності і яскравості, або ж навпаки – непомітності. Поруч з тим, гама улюблених кольорів стає значним виразником спектру характеру людини. Щоправда, одяг – це більш формальна річ, яка пов'язана не тільки із певними обов'язками, традиціями, етикетом тощо, але й із настроєм людини, її відчуттями у той час і день, в якому вона перебуває.

Червоне і чорне належать до домінантних барв у палітрі кольоропозначень і є носіями не тільки відмінних, але й спільних ознак. Відповідно, червоний та чорний одяг часто символізують домінантність і силу. Чорний колір – індивідуальність, стиль, бажання бути видним чи створювати видимість. Людина, яка носить чорне, видається «неприступною, хоча в неї не було такого наміру, бажання досягнути протилежне» [15]. Якщо у повсякденному житті червоний колір – це колір заборони (світлофор, дорожні знаки, червоні поля), у навчальних закладах – колір корегування, то в широкому сенсі – це колір вогню, сонця і динамізму. «Індивідуалісти, егоцентрики й ошуканці надають перевагу чорному кольору. Тривала тяга до нього без особливих причин свідчить про домінантність, марнолюбство й інтелектуальну видимість» [15].

Прикметники кольору перебувають у полі зору багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Кольоропозначенням присвятили свої праці такі українські дослідники, як С.Кантемір, Т.Венкель, Т.Козак, Л.Дорошенко, Т.Семашко, Ю.Ус, Я.Тагільцева, О.Живчик та ін. Метою нашого дослідження є аналіз сполучуваності іменників із прикметником *rot* на позначення зовнішності людини та їх реалізацію як у прямому значенні, так і на рівні емоцій.

Дослідники по-різному бачать семантичне наповнення колоратива *rot.* На думку Я.Тегільцевої, «червоний колір поєднує в собі дві протилежні сторони життя: з одного боку – це повнота життя, свобода та енергія, а з іншого – ворожнеча, страждання й агресивність» [8, с.106]. Як зазначає Ф.Іммоос, «червоний колір заряджений енергетикою, яскравий назовні, діє тепло, притягує, еротичний і агресивний. Комбінація червоного і чорного кольорів має сильну, авторитарну ауру, яка символізує владу. Це улюблені кольори прапорів, які більш-менш свідомо використовуються політичними партіями, можновладцями» [17].

У кольоровій гамі прикметника *rot* спостерігається динаміка застосування спектрів кольорового нюансування, які базуються на прототипах-носіях певної барви (*Wein* + *rot*, *Himbeere* + *rot*). При описі зовнішності людини колоратив *rot* має дещо звужену шкалу у порівнянні із загально можливим її використанням, проте значно ширшу, ніж інші кольоропозначення. Це означає, що він належить до ядрових кольоропозначень людської зовнішності і далеко не обмежується позначенням тіла людини та одягу і його елементів. Тобто, мова

© М. Р. Ткачівська, 2014

йде також про емоційний стан людини і його вираження у вигляді зміни кольору шкіри та про механічну зміну кольору за допомогою втручання ззовні (додавання кольору).

Досліджувана лексема має широку семантичну структуру. Колоратив *rot* містить у собі ознаки «помітний», «яскравий», «вогнистий», «барвистий», тобто такий, що відразу впадає в вічі. Він реалізується при позначенні яскравості, виразності, ефектності, відсутності розмитості і зазвичай має чітко окреслені рамки. При використанні прикметника *rot* простежується як семантична прозорість, так і особливо виражена тенденція до метафоризації. Він позначає життєдайність, приплив енергії, здоров'я, любов, напругу, нестерпність, злобу та сильне збудження, поєднує цілком суперечливі ознаки, є виразником рухливості, життєвої активності, відчайдушності, пристрасті та небезпеки, злоби та сильних почуттів.

При характеристиці зовнішності людини спостерігаються як більш, так і менш домінантні особливості червоної барви, актуалізація значення яких відбувається у кожному контексті зокрема (позначення емоцій: *rote Augen*; позначення одягу червоної барви та його елементів: *rote Hose*; зміна кольору за допомогою нанесення червоної барви: *rote Lippen, rote Fingernägel*; людська раса: *die rote Rasse* та ін.). При описі зовнішності людини у колоратива *rot* нами виявлено такі найсильніші статистично значущі зв'язки: *rot + Gesicht*, *rot + Kopf*, *rot + Haar*, *rot + Kleidung*.

Колірна ознака *rotes Gesicht* (раптового прибування до голови крові) – це результат пересердя, обурення, лютування, шаленства, несамовитості, а також сконфуженості, зніченості та сором'язливості. По червоному обличчю можна впізнати неврівноваженість людини, а також її невпевненість чи незвичність перебування у тій чи іншій ситуації, приголомшливу реакцію на якусь подію тощо. Червоне обличчя може бути результатом доброго здоров'я (рум'янець), гарячковості та поквапливості, невміння володіти собою, а також хаотичності та відчуття глухого кута. Останні ознаки мають ще інше, протилежне до ознаки «яскравість» вираження: *ein blasses Gesicht* (характерне для відчуття страху, тощо).

Позначення кольору зовнішності людини сприймається як негативна чи позитивна ознака в залежності від позиції реципієнта, а якщо мова йде про літературний твір, то від задуму й тактики автора (*rotes Gesicht* як позначення сором'язливості, хвилювання чи вияв нестриманості та агресії). Наприклад, *sein Gesicht, wurstig und rot* [13, с. 124]. «Er starrte das Bild entgeistert *mit rotem Kopf* an, die Blumen krampfhaft umklammernd, schoss mit einem Male davon von panischem Entsetzen gepackt und schweißgebadet» [13, с.86] (словосполучення *rotes Gesicht – roter Kopf* розглядаються як родо-видові поняття). Якщо зв'язок *rot +Wangen* може позначати як зовнішній вигляд людини, так і її стан (механічне нанесення кольору, зашарілість, хвилювання, так і роздратування та ін.), то словосполучення *rote Lippen*, *roter Mund* слугують для кольоропозначення зовнішності без посилання на емоційний стан людини. Різне семантичне тлумачення визначається і в таких зв'язках: *rot + Nase* (холод, надмірне вживання алкоголю, хвороба, плач, клоун тощо), *rot +Augen* (хвороба, плач, роздратування, лють, хвилювання тощо), *rot + Ohren* (сум'яття, сором, несподівана ситуація, злість, невпевненість, страх).

Не зважаючи на те, що однією із домінантних ознак прикметника *rot* на позначення зовнішності людини є її емоційний стан, колоратив широко представлений і в позначенні кольорової гами зовнішнього вигляду людини без посилання на емоції. В обох випадках прикметник *rot* є носієм інтенсивності ознаки, що впорядковується у певну шкалу градацій, на яку впливає словотворення, а саме: 1). Додавання інтенсифікаторів, які є виразниками ступеня. Наприклад: «*Er ist hochrot im Gesicht»* (ознака поганого стану здоров'я). Використання інтенсифікатора *hoch*– сприяє посиленню насиченості ознаки та згущення забарвлення. Порівняймо: «Plötzlich wurde Preysings *Stirn dunkelrot*; eine Blutwolke zog unter seiner etwas gefaltener Haut herauf, und die Adern wurden dick. Er hatte zuweilen solche Anfälle von Wut, von Blutandrang, von einer jähzornigen Stoßkraft» [10, с.63]. Інтенсифікатором може виступати також інший колір, який змінює і згущує спектр забарвлення. Наприклад, *blaurot.* Семантичний компонент «критичний стан здоров'я» має синонімічну реалізацію у словосполученні *blaurotes Gesicht*: «Schon fürchtete ich, daß ich nun in einen Hustenkrampf verfallen würde, *blaurot* anlaufen würde *im Gesicht* vor Anstrengung, diese Krümel wieder herauszupressen, meine Narbe würde schmerzen und Lissa in lautes meckerndes Gelächter ausbrechen» [19, с.14]. Коли мова йде про колоратив *blaurot* при позначенні зовнішнього вигляду людини, наприклад, елементів одягу (*blaurotes Hemd*), то він не є носієм негативної ознаки, а вважається перехідною барвою між синім та червоним із ознакою «вже не синій, але ще не червоний». 2). Додавання іменника-прототипу, що є носієм колірної ознаки (*feuerrot, himbeerrot*). Мова йде про компаративні та похідні прикметники, в основі яких лежить порівняння. Для компаративних прикметників (*rost+rotes Haar*) характерне перенесення ознаки одного предмета на інший: *rot wie Rost – rostrotes Haar*; 3). Додавання іншого колоратива, який змінює напрямок спектру барви в бік своєї: *rotbraunes Gesicht.*

Компаративні прикметники на позначення кольору здебільшого є спресованими лексемами, що здатні згортатися у композитне слово, тобто утворилися словоскладанням та суфіксацією внаслідок сильного зв'язку словосполучень *rot* wie *Rubin – rubinrot*: *rubinrotes Haar*. Такі спресовані лексеми можуть переходити в розгорнуту форму, що свідчить про їх семантичну відповідність (*weinrot – rot* wie *Wein)*. Це засвідчує те, що в основі порівняння лежить семантична наближеність до іменника із колірною ознакою «червоний», «наближений до червоного», «займає перехідні позиції між червоним та іншими кольорами». Наприклад: *himbeerrot* («Mit bekümmertem Gesicht kratzte er sich durch den fast bis zum Nabel reichenden Ausschnitt *seiner himbeerroten Bluse* das goldblonde Gekräusel auf der braunen Brust [19, с.135]); *zinnoberrot* («Anunciata oder Annabella *mit langen zinnoberroten Haaren*, den Befehl, alle Staatsgefangenen, deren Namen mit A beginnen, freizulassen» [12, с.74]).; *weinrot* («Eine Million», lächelte die lausige Wanze im *weinroten Pyjama*..». [12, с. 112]). Проте не кожен компаративний прикметник, в основі порівняння якого лежить семантична наближеність до іменника із колірною ознакою «червоний», є бажаним чи можливим при описі зовнішності людини. Наприклад, можлива спо-

лучуваність: weinrote Bluse, kupferrotes Kleid, zinnoberrotes Haar, scharlachrotes Kleid, небажана або неможлива сполучуваність: feuerwehrrote Augen, weinroter Bart, kupferrote Beine, zinnoberrote Haut, scharlachrotes Haar.

Кольоропозначення волосся із ознакою «червоний» є носієм широкої палітри відтінків, притаманних червоному кольору: *dunkelrotes, rötliches, zinnoberrotes, kupfernes, fuchsrotes, rubinrotes (rubinfarbenes)*, *granatfarbenes, rotblondes, rotbraunes, rostrotes Haar.* Наприклад: «Sekretärinnen schwebten, dufteten an ihm vorüber, lächelten, blonde, schwarze,braune und eine mit herrlichem *zinnoberrotem Haar*..». [13, с. 58]. Червоний колір волосся засвідчує яскравість та виразність зовнішності.

Важливим елементом при аналізі зовнішності людини є її одяг, його стиль, стан, вигляд тощо. Червоний колір в одязі був раніше кольором знаті, дворянства і повелителів. Елементи червоного одягу швидше впадають у вічі і помітні здалеку. Червоний колір в убранні – це ознака могутності, твердої ходи і крокування до успіху. Він присутній там, де йдеться про людину, яка пришвидшує плин життя і прагне перемог[1]. Раніше червоний колір вважався чоловічою барвою (кольоропозначенням вогню), до жіночих кольорів належав голубий (кольоропозначення води). Тільки після 1920 року почали вирізняти кольори для немовлят: рожевий як дівчачий, а голубий – хлопчачий [14].

Червоний колір завжди вважався королівським, тобто одним із найвпливовіших, найяскравіших та найпривабливіших (*rotes Kleid)*. Прикраси з червоним камінням вважалися зазвичай вираженням багатства та доброго смаку: *roter Ring*. А такі червоні аксесуари, як *rote Fliege, rote Kravatte, rotes Band*, слугували для швидкого вирізнення з-поміж інших та прирікали на успіх. До сьогоднішнього дня у деяких країнах червоний колір одягу вважається кольором щастя, радості[2], в інших – символом пекла, вогню, спокуси. Наприклад: *dämonischrotes Chiffonkleid.* Наявність інтенсифікатора *dämonisch*– сприяє підсиленню ознаки «червоний», «пекельний», «спокусливий».

Червоний колір є кольором агресії та крові. Він постає символом революції, війни і болю, спричиненого зовнішнім впливом на людину[3]: *dunkelroter*, *grellroter, blutroter Finger*. Нерідко сполучуваність *rot + Hand/ Finger* позначає результат переобтяжливої праці (*rotgearbeitete Hände)* або ушкоджені зовнішнім впливом. Наприклад, «... mir aufhalf im Kissen mit *rotrauhen Händen*, darin eingelassen gezwirnte schmutzige Schnüre..». [19, с. 12].

Колоратив *rot* виявляє велику варіативність похідної та компаративної колірності. Її реалізація є особливо продуктивною при описі зовнішності людини: *rote* (*rötliche*) *Augen, hellrotes Kleid, dunkelrote Krawatte, rotbraunes Haar, grellrote Kleidung, rotblonde Locken, krebsrote Haut, blutrote Finger, zinnoberrotes Haar, dämonischrotes Kleid, kupferrotes Haar, korallenrote Lippen, weinrotes Kleid, kirschrote Lippen, orangenrote Bluse, scharlachrotes Kleid, feuerrote Augen, rostrote Hose, gelbrote Bluse, weinrotes Pyjama, granatfarbene Haare, rubinrote Haare, himbeerrote Bluse*.

Отже, прикметник *rot* має один із найширших спектрів барв та відтінків. Ад'єктиви на позначення червоної барви є не тільки певним діапазоном колірності всередині шкали *(rotes Haar – rubinrotes Haar*), але й можуть бути представлені у переносному значенні, де комплекс кольоропозначень переходить на рівень емоційної шкали і реалізується за допомогою тлумачних формул «сповнений чогось» (люті, роздратування, інших почуттів – *rote Augen*), «приголомшений чим-небудь» (несподіваною ситуацією – *rotes Gesicht*), «сором'язливий» (*rote Wangen*) тощо. Як демонструє дослідження, реалізація колоратива *rot* є продуктивною як у позначенні барви тіла у прямому значенні, так і для зображення емоційного стану людини, що визначається широким спектром використання колоратива.

Література:

1. Дорошенко Л. Семантична характерологія прикметників і прислівників безвідносного ступенювання /Л. Дорошенко. – Вісник Львівського ун-ту. – Вип. 34. – 2004. – С. 188-193.

2. Живчик О. Когнітивні особливості вторинної номінації схожості за кольором / О. Живчик. – Наук. вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Л.Українки. – Вип. № 17. – 2013. – С.46-50.

3. Козак Т. Б. Лексико-семантична група слів, які позначають колір у німецькій мові (діахронічне дослідження) / Т. Козак. – Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Т.Б.Козак; Одеськ. нац. ун-т ім. І.Мечникова. – О., 2002. – 19 с. – укр.

4. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике/В.В. Левицкий. – Черновцы: Рута, 2004. – 190 с.

5. Левицкий В. В. Семасиология/В.В. Левицкий. – Винница: Нова книга, 2006. – 512 с.

6. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики: Учеб. пособие/В.В. Левицкий. – Киев: УМК ВО, 1989. – 156 с.

7. Семашко Т. Семантична структура лексичних одиниць на позначення кольору в українській мові/Т.Семашко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/go/article/download/ 230.

8. Тагільцева Я. М. Семантика кольоропозначень в англійській мові ділового спілкування / Я. М. Тагільцева. Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Видавництво національного університету «Острозька академія». – Вип. 39. – 2013. – С. 105-107.

[1] Ще у Древньому Китаї червоний колір вважався кольором щастя, сили, і слугував як колір багатства. У Древньому Єгипті червоний колір був дорогою барвою і нею прикрашали себе дочки фараона. У Єгиптян вважалося модним малювати щоки, губи й нігті. Щоб отримати яскраво-червоний колір, тисячі рабів збирали У Древньому Римі слимаків, товкли їх і готували з них відвар. Також у Стародавньому Римі червоний колір мав успіх, проте тільки окремі могли дозволити собі цю дорогу барву. Довший час тільки сенат залишав за собою право носити червону тогу [16].

[2] У Китаї під час одруження наречену несуть до місця весілля на червоному паланкіні та в червоній сукні [16].

[3] Соціалізм і комунізм використовував червоний колір як колір сили, крові, вогню, ненависті, війни, влади і завоювання [18].

9. Ус Ю. М. Функціональний аналіз прикметників-кольоропозначень у німецьких народних піснях XIX століття про кохання / Ю.М. Ус [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.svpurst.crimea.

10. Baum Vicki. Menschen im Hotel / V. Baum. – Berlin und Weimar: Aufbau-Verlag, 1977.– 271 S.

11. Die psychologische Bedeutung der vier Grundfarben. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.psychotech.at/05_farbpsycho_

12. Dürrenmatt Friedrich. Justiz / F. Dürrenmatt. – Frankfurt a.M. [u.a.] : Büchergilde Gutenberg, 1989. – 229 s.

13. Dürrenmatt Friedrich. Der Richter und sein Henker / F. Dürrenmatt. – Rowohlt, 1991. – 118 s.

14. Farben – Farbsymbolik. Die Seite über Farben – Interessantes und Ungewöhnliches über Sybolik. Wirkung und Geschichte. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.galerie-elender.de/Farbsymbolik.

15. Farben und Kleidung. Kleidungsfarben – was sie über eine Person aussagen. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.farbenundleben.de.

16. Farben in Religion und Kultur. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.farbenundleben.de/kultur/religion_kultur.htm.

17. Immoos Franz. Farben Wahrnehmung. Assoziation. Psychoenergetik / F.Immoos. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gestaltung. wilhelm-ostwald-schule.de/wp-content/uploads/2012/06/bedeutung-der-farb

18. Metzmacher Dirk. Über die Wirkung der Farben /D. Metzmacher. – 18. April 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Walser Martin. Halbzeit / M. Walser. – München, Zürich: Droemer Knaur, 1960. – 618 s.